

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРОГНОСТИЧНОЇ ОЦІНКИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЇ В УКРАЇНІ

© 2017 ШЕВЧЕНКО Г. М.

УДК 338.486.5:303.09

Шевченко Г. М.

Теоретико-методичні підходи до проведення прогностичної оцінки зрівноваженого розвитку рекреації в Україні

Метою статті є вдосконалення принципів і застосованих на їх основі методів, а також прогностичної оцінки розвитку рекреації на засадах його динамічної зрівноваженості в системі управління національною економікою. Вдосконалено підходи та принципи прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації в системі управління національною економікою за критеріями врахування специфіки соціально-економічної природи рекреації, оптимізації опису рекреації як об'єкта прогнозування, системності й аналогічності тощо, що дозволяє підвищити їх взаємозв'язок із прогностичними методами під час проведення теоретико-методичного аналізу рівноважних станів рекреаційної діяльності. Запропоновано комплексний підхід до синтезу методів прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації, що проявляється у детермінованій тісності їх внутрішніх взаємозв'язків. Також розроблено економетричний сценарний підхід до прогностичної оцінки зрівноваженого розвитку рекреації відповідно до континууму від песимістичного до оптимістичного характеру прогнозів.

Ключові слова: рекреація, зрівноважений розвиток, прогностична оцінка.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Формул.:** 2. **Бібл.:** 11.

Шевченко Ганна Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри управління, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: annshev@ukr.net

УДК 338.486.5:303.09

UDC 338.486.5:303.09

Шевченко А. Н. Теоретико-методические подходы к проведению прогностической оценки уравновешенного развития рекреации в Украине

Shevchenko H. M. Theoretical and Methodological Approaches to Conducting Predictive Evaluation of the Balanced Development of Recreation in Ukraine

Целью статьи является совершенствование принципов и примененных на их основе методов, а также прогностической оценки развития рекреации на основе его динамической уравновешенности в системе управления национальной экономикой. Усовершенствованы подходы и принципы прогнозирования уравновешенного развития рекреации в системе управления национальной экономикой по критериям учета специфики социально-экономической природы рекреации, оптимизации описания рекреации как объекта прогнозирования, системности и аналогичности и др., что позволяет повысить их взаимосвязь с прогностическими методами при проведении теоретико-методического анализа равновесных состояний рекреационной деятельности. Предложен комплексный подход к синтезу методов прогнозирования уравновешенного развития рекреации, который проявляется в детерминированной тесноте их внутренних взаимосвязей. Также разработан эконометрический сценарный подход к прогностической оценке уравновешенного развития рекреации в соответствие с континуумом от пессимистического до оптимистического характера прогнозов.

Ключевые слова: рекреация, уравновешенное развитие, прогностическая оценка.

Рис.: 5. **Табл.:** 3. **Формул.:** 2. **Библ.:** 11.

Шевченко Анна Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры управления, Сумской государственной университет (ул. Римского-Корсакова, 2, Сумы, 40007, Украина)

E-mail: annshev@ukr.net

The aim of the article is to improve the principles of predictive evaluation of the recreation development and methods used on their basis in view of the dynamic balance in the management system of the national economy. The approaches and principles of predicting the balanced development of recreation in the management system of the national economy are enhanced by the criteria of considering the specifics of the socio-economic nature of recreation, optimizing the description of recreation as a prediction object, consistency and similarity, etc., which makes it possible to increase their interrelation with prediction methods in conducting the theoretical and methodical analysis of equilibrium states of recreational activities. There proposed a comprehensive approach to synthesizing methods for predicting the balanced development of recreation, which manifests itself in the determined closeness of their internal interrelations. An econometric scenario approach to predictive evaluation of balanced development of recreation in accordance with the continuum from pessimistic to optimistic character of forecasts is also developed.

Keywords: recreation, balanced development, predictive evaluation.

Fig.: 5. **Tbl.:** 3. **Formulae:** 2. **Bibl.:** 11.

Shevchenko Hanna M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor of the Associate Professor, Department of Management, Sumy State University (2 Rymkoho-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: annshev@ukr.net

Вступ. Протягом останніх десятиліть дослідження економіки з комплексного погляду, а також у взаємозв'язку з соціальними чинниками, тобто науковий аналіз соціально-економічних процесів, не тільки не вщухає, а й набуває все більшого інтересу. Особливо якщо такий зв'язок має чітко виражений взаємообернений характер: економіка впли-

ває на добробут, гідне та комфортне життя суспільства, соціальних груп та окремих індивідів; соціум визначає напрями, забезпечує доцільність і впливає на ефективність функціонування економіки. В цьому контексті унікальним є явище рекреації як сфери та процесу відновлення фізичних і духовних сил людини, що формує та / або реалізує

свій людський капітал. Зважаючи на високий рівень значущості ролі рекреації, доцільним є розвиток її дослідження на рівні національної економіки.

Аналіз робіт вітчизняних учених, які досліджували економічні й інші, пов'язані з ними питання рекреації, свідчить про формування надійних фундаментальних засад рекреаційної економіки в нашій країні. Серед таких робіт слід виділити: роботу В. Ф. Кифяка [1], присвячену питанням організації туризму; рекреаологію В. І. Стафійчука [2]; монографію Л. Черчик і О. Мостенець [3], в якій проводиться аналіз механізму забезпечення конкурентоспроможності рекреації, та багато інших. Серед закордонних дослідників особливу увагу привертають такі роботи: праця А. Аморе та К. Холл [4], в якій розкриваються питання державного управління в сфері туризму; робота Т. Сантос, Р. Ногейра Мендес та А. Васко [5], об'єктом аналізу в якій є рекреаційна діяльність у міських парках; робота І. Шнайдер і К. Винвін [6], що присвячена поведінковим аспектам рекреації.

Поряд із цим питання, присвячені прогнозуванню розвитку рекреації як складової системи управління національною економікою, в контексті дослідження проблеми динамічної рівноваги потребують подальшого удосконалення.

Метою статті є вдосконалення принципів і застосованих на їх основі методів, а також прогностичної оцінки розвитку рекреації на засадах його динамічної зрівноваженості в системі управління національною економікою.

Важливість розвитку рекреаційної галузі підтверджують результати прогнозу, здійсненого Всесвітньою туристичною організацією (рис. 1).

На жаль, в Україні ситуація полярно відрізняється та розглядається в загальній площині розвитку суспільства, що наразі стикається з важкими випробуваннями. На наш погляд, у кризових умовах і взагалі з огляду на специфіку дослідження суспільно значущих процесів вирішення соціально-

економічних протиріч потребує залучення держави, що виконує певні функції управління національною економікою в її територіально-галузевому розрізі. Щодо рекреаційної галузі та її розвитку нас цікавить, передусім, функція державного прогнозування, а також її зв'язок з функціями встановлення цілей і програмування, що найбільш тісно з нею пов'язані; в поєднанні з іншими функціями, а саме плануванням, регулюванням, координуванням і стимулюванням указані три функції складають функціональний механізм управління галуззю. Таке дієве поєднання можливе в рамках так званого форсайтингового підходу, що є актуальним особливо в умовах затягнутої кризи, коли прогнозування як менеджерська функція набуває позитивного змісту тільки при його поєднанні з управлінням змінами, що спрямовані на майбутнє в його довго- та короткостроковій перспективі.

Через об'єктивні причини (рекреація за своєю природою є багатоаспектним явищем, що поєднує у собі соціальну, економічну, природно-екологічну, соціокультурну й інші сторони) та в умовах затягування кризи в усіх аспектах життя суспільства, що, своєю чергою, спричинило актуалізацію тенденції трансдисциплінарності наукових досліджень, а також за існування необхідності врахування суб'єктивності в прийнятті рішень особами, які представляють відповідні регуляторні органи, – розвиток рекреації слід аналізувати в контексті пошуку узгодженості суперечливих інтересів і механізмів дотримання знайдених рівноважних станів. Тобто йдеться про необхідність прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації в системі управління національною економікою, як на практичному, так і на методологічному рівнях.

Згідно з нашим баченням, методологія прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації розглядається в двох площинах: концептуальній і практичній (рис. 2).

Розглянемо сутність відповідних прогностичних підходів:

Міжнародні прибуття туристів, млн осіб

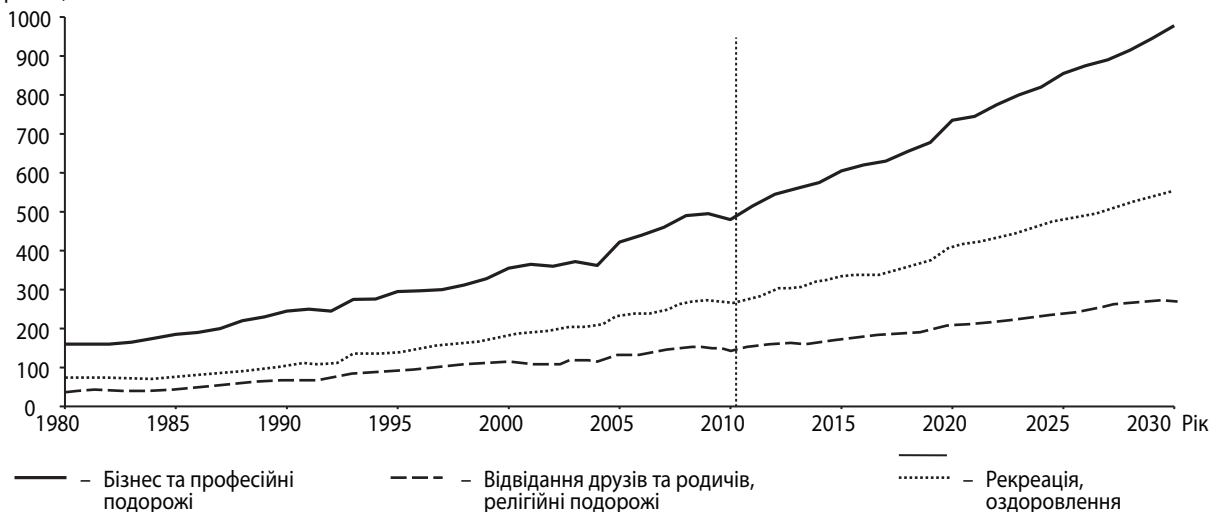

Рис. 1. Рекреація як найбільш затребувана мета візиту в контексті глобального прогнозу розвитку міжнародного туризму до 2030 р.

Джерело: Всесвітня туристична організація (UNWTO) [7]

Рис. 2. Основні складові запропонованої концепції прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації в системі управління національною економікою

- *діалектичний підхід*: рекреація як явище і процес, що поєднує соціальну й економічну складові, одержує свій розвиток унаслідок боротьби цих двох протилежностей;
 - *територіально-галузевий підхід*: рекреація є галуззю національного господарства, що використовує ресурси, розміщені на певних територіях; також історично утворилися рекреаційно-туристичні комплекси;
 - *синергетичний підхід*: рекреація за своєю природою є складною динамічною соціальною системою управління, пояснити всю сукупність взаємозв'язків у якій можна лише за допомогою синергетичного знання;
 - *комплексний підхід*: на практиці чинники, що поряд із рекреацією впливають на національну економіку, утворюють складну сукупність різних взаємозв'язків із різними ймовірностями, кількісно та структурно досліджувати які можливо за умови застосування адекватного наукового інструментарію, основою якого є комплексний підхід;
 - *системно-функціональний підхід*: різновид системного підходу, в якому увага зосереджена на чиннику системотворення, яким при прогнозуванні зрівноваженого розвитку рекреації є результат його впливу на національну економіку, відображений у показниках прогнозованих рівноважних станів;
 - *ієрархічний підхід*: рекреація є підсистемою системи вищого порядку – системи управління національною економікою; цілі даних підсистеми та системи, відповідно, ієрархічно підпорядковані;
 - *інституціональний підхід*: рекреація як галузь сфери послуг є своєрідним інститутом, що покликаний задовольняти потреби індивідів і населення у відновленні сил;
 - *програмно-цільовий підхід*: мета прогнозування розвитку рекреації не вичерпується одержанням рекреаційно релевантних інформаційних даних; одержані результати форсайт-прогнозів є підґрунтям для прийняття управлінських рішень, насамперед щодо формування програм соціально-економічного розвитку з широким урахуванням рекреаційного чинника;
 - *форсайтінговий підхід*: прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації є по суті можливим лише за умови, що водночас із процесом передбачення згідно з еволюційним поглядом ми намагаємося моделювати майбутню ситуацію з урахуванням можливих організаційно-економічних удосконалень, що будуть відбуватися у майбутньому протягом прогностичного періоду; без такого підходу неможливо прогнозувати не тільки «зрівноваженість» а й будь-які якісні ознаки розвитку, оскільки поки що вони не існують у тому вигляді, який ми бачимо в ідеалі.
- В результаті застосування вказаних підходів формуються принципи прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації (проаналізовано на основі робіт [8–10]), а саме:
- *за класифікаційною ознакою загального наукового підґрунтя*: принцип теоретичної обґрунтованості, принцип системності, принцип оптимізації опису, принцип достатньої простоти, принцип аналогічності, принцип природної специфічності; принцип урахування багатоаспектності;
 - *за класифікаційною ознакою побудови системи прогнозування*: принцип орієнтації на результат; принцип узгодженості з іншими функціями державного управління; принцип урахування сукупності взаємозв'язків; принцип відкритості; принцип урахування максимальної сукупності інтересів.
- На основі цих принципів у взаємозв'язку з цілевизначенням (рис. 3), програмуванням та іншими функціями державного управління формується комплекс (точніше – синтез, оскільки чітко простежується внутрішній взаємозв'язок між окремими методами: наприклад, між методом імітаційного моделювання та методом динамічного програмування – в тому, що реалізація взаємодії між суб'єктами рекреаційної економічної діяльності з погляду на необхідність урахування при цьому соціальних інтересів населення вимагає покрокового стимулюючого впливу збоку відповідних регуляторних органів тощо) методів, які є центральною частиною (механізмом) моделі прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації.
- Перейдемо до питань здійснення прогностичної оцінки рекреаційного розвитку, що в загальному вигляді (табл. 1) реалізується на четвертому етапі реалізації до-

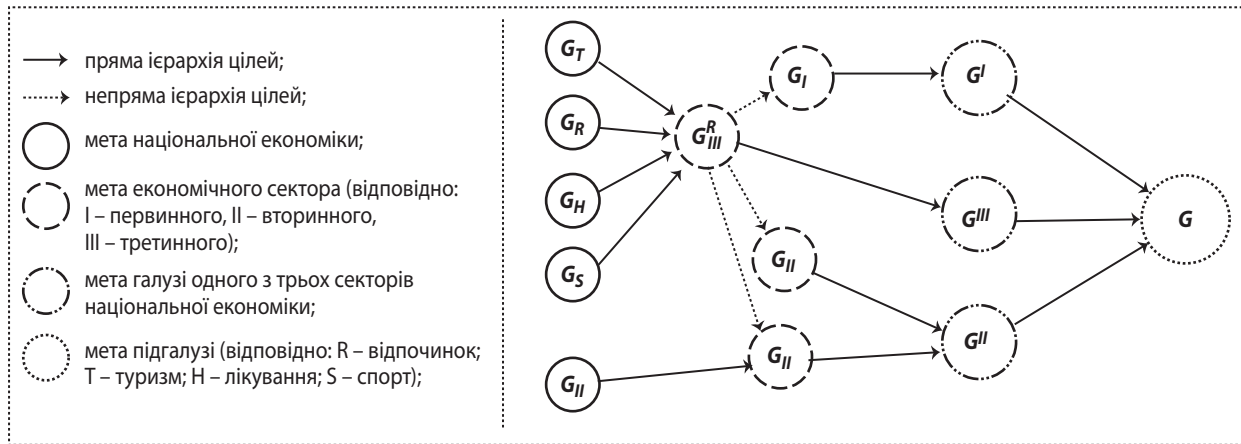

Рис. 3. Схематична інтерпретація функції цілевизначення через прогнозний граф досягнення мети функціонування національної економіки (та досягнення цілей рекреаційної галузі)

сліджуваної концепції прогнозування; а також на сьомому етапі в наведеній нижче (рис. 4) структурно-логічній схемі, як алгоритм на рис. 5.

Модель прогностичної оцінки, одержана на основі даних в табл. 2, має такий вигляд:

$$e_i = 0,0108 \cdot k_i^f + 0,0047 \cdot k_i^N + 0,0572 \cdot k_i^p + 2,0926 \cdot k_i^H + 37,6408 + \varepsilon, \quad (1)$$

де e_i – функція розвитку національної економіки, млрд грн, протягом періодів (півріч) i ;

$k_i^f, k_i^N, k_i^p, k_i^H$ – показники, відповідно, фінансового, природного, фізичного та людського капіталів рекреаційної галузі;

ε – похибка, спричинена стохастичністю ендегенного людського й екзогенних чинників, які впливають на розвиток рекреації, а також апроксимацією, а саме лінеаризацією моделі здійснення прогностичної оцінки.

Прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації на період 2017–2021 рр. на основі запропонованої моделі прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації в системі управління національною економікою:

$$e_i = 0,0108 \cdot \Delta k_i^f + 0,0047 \cdot \Delta k_i^N + 0,0572 \cdot \Delta k_i^p + 2,0926 \cdot \Delta k_i^H + 37,6408 + \varepsilon, \quad (2)$$

де $\Delta k_i^f, \Delta k_i^N, \Delta k_i^p, \Delta k_i^H$ – регульована (форсайтингова) зміна показників, відповідно, фінансового, природного, фізичного та людського капіталів рекреаційної галузі.

В поданій нижче матриці (табл. 3) за результатами сумування дисконтованих прогнозних значень валового внутрішнього продукту в кожній окремій комірці одержуємо величину, що відповідає характеру прогнозу (за вертикаллю) та виду сценарію (за горизонталлю) зрівноваженого розвитку рекреації.

Слід зазначити, що ця результатна матриця відображає різні способи форсайтингового регулювання рекреаційного розвитку (наприклад, за інтегрованим сценарієм ми передбачуємо таку регуляторну політику та застосування відповідних регуляторних інструментів, які б у певному сенсі рівною мірою були спрямовані на покращення динаміки показників за всіма видами рекреаційного капіталу).

Таблиця 1

Етапи реалізації концепції прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації в системі управління національною економікою

Етап	Зміст
Eman 1	Значущість рекреаційних чинників доводить необхідність прогнозування їх розвитку в системі управління національною економікою
Eman 2	Детальний аналіз сутності та змісту розвитку рекреаційної діяльності спрямовує акцент уваги на комплексний характер її впливу на національну економіку
Eman 3	Перманентний вплив різномірних кризових чинників на зміст процесів транзитивної економіки спричиняє необхідність пошуку й обґрунтування станів динамічної рівноваги у контексті прогнозування розвитку рекреації в системі управління національною економікою
Eman 4	Зрівноважений розвиток рекреації як об'єкт прогнозування потребує економіко-математичного моделювання та здійснення прогностичної оцінки сценаріїв його впливу на національну економіку
Eman 5	Формування комплексу рекомендацій щодо розробки соціально-економічних програм і регулювання рекреаційної діяльності на основі аналізу прогнозних результатів форсайтингової оцінки зрівноваженого розвитку рекреації в системі управління національною економікою в середньостроковій перспективі

Рис. 4. Структурно-логічна схема визначення місця принципів і методів, а також здійснення прогностичної оцінки в загальному процесі прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації

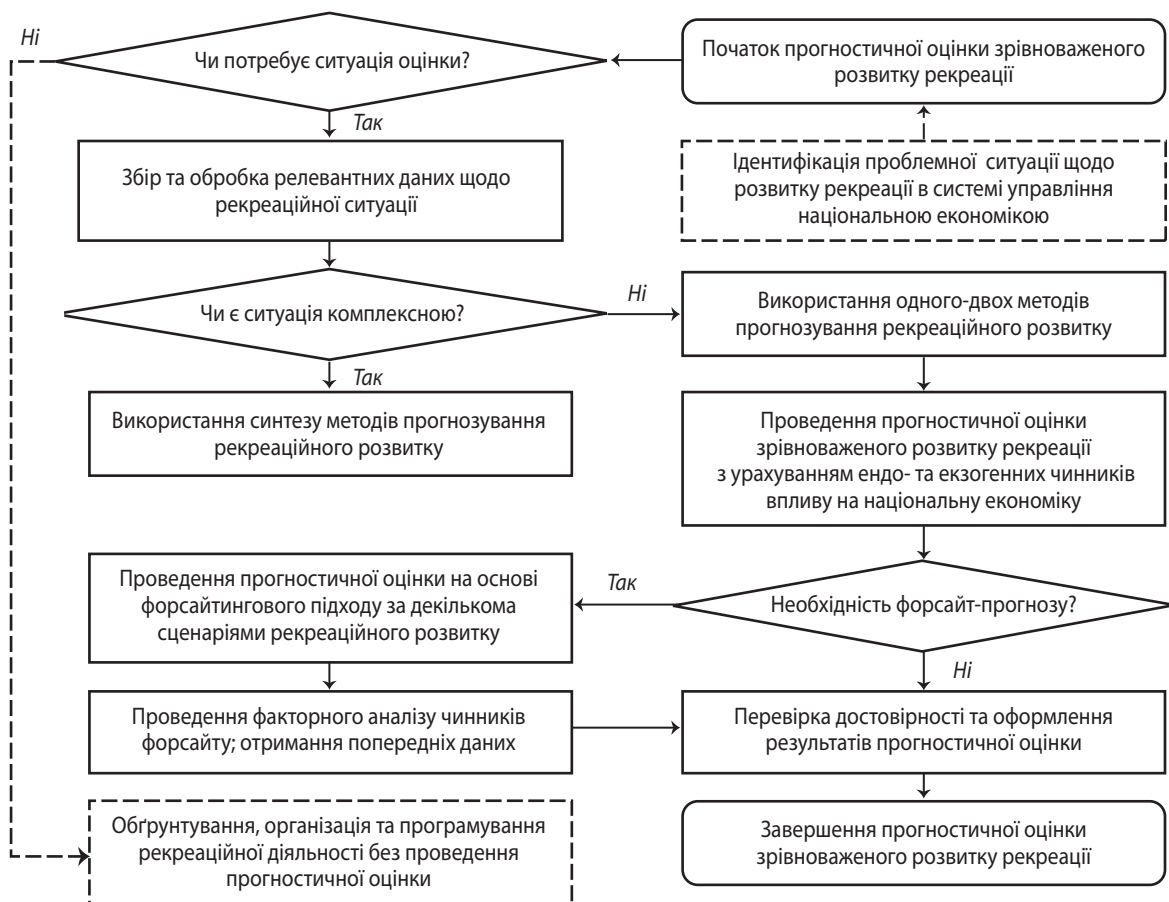

Рис. 5. Алгоритм прогностичної оцінки зрівноваженого розвитку рекреації

Цей підхід дозволяє порівнювати між собою одержані прогнози рівноважні стани та на основі результатів порівняльної ефективності приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо спрямування інвестицій у рекреацію.

Висновки. Отже, за результатами проведеного дослідження можна дійти таких висновків: по-перше, вдосконалено підходи та принципи прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації в системі управління національною економікою за критеріями врахування специфіки соціально-економічної природи рекреації, оптимізації опису рекреації як об'єкта прогнозування,

системності й аналогічності тощо, що дозволяє підвищити їх взаємозв'язок із прогностичними методами під час проведення теоретико-методичного аналізу рівноважних станів рекреаційної діяльності. По-друге, запропоновано комплексний підхід до синтезу методів прогнозування зрівноваженого розвитку рекреації, що проявляється у детермінованій тісноті їх внутрішніх взаємозв'язків. По-третє, розроблено економетричний сценарний підхід до прогностичної оцінки зрівноваженого розвитку рекреації відповідно до континууму від песимістичного до оптимістичного характеру прогнозів.

Таблиця 2

Розрахункові значення* показників для побудови моделі**, 2011–2016 рр.

Рік / півріччя	Показники				
	Фінансовий капітал (інвестиції в рекреацію, млн грн)	Природний капітал (інвестиції в оздоровлення довкілля, млн грн)	Фізичний капітал (кількість закладів, сотень)	Людський капітал (коефіцієнт оздоровлення населення***)	Результат національної економіки (індекс ВВП****)
	k_i^F	k_i^N	k_i^P	k_i^H	e_i
2011 / 1	304,0	1268,0	15,06	2,2	52,7
2011 / 2	249,0	1250,0	14,78	2,1	51,4
2012 / 1	194,0	1232,0	14,49	2,1	50,1
2012 / 2	144,0	1220,0	14,32	2,0	50,1
2013 / 1	93,0	1208,0	14,15	2,0	50,0
2013 / 2	82,0	1083,0	11,9	1,9	48,4
2014 / 1	71,0	959,0	9,64	1,7	46,7
2014 / 2	67,0	835,0	9,48	1,65	45,9
2015 / 1	59,0	710,0	9,32	1,6	45,1
2015 / 2	58,0	710,0	9,31	1,59	45,1
2016 / 1(*)	56,0	658,0	7,87	1,53	45,2
2016 / 2(*)	51,0	587,0	7,07	1,45	45,2

* На основі даних ukrstat.gov.ua [11] та проміжних даних, отриманих із використанням методу покрокової інтерполяції

** Результати оцінки достовірності моделі позитивні (за показниками: коефіцієнт детермінованості $r^2 = 0,97$; критерій Фішера – рівняння регресії (1) можна використовувати для прогнозування; t-критерій Стьюдента – всі змінні в рівнянні регресії корисні для прогнозування)

*** Скоригований із урахуванням галузево-територіального чинника

**** В цінах попереднього періоду

(*) Екстрапольовані дані

Таблиця 3

Матриця прогнозування сценаріїв зрівноваженого розвитку рекреації в Україні на період 2017–2020 рр.

	«Колапсичний» прогноз	Песимістичний прогноз	Реалістичний прогноз	Оптимістичний прогноз	«Утопічний» прогноз
Сценарій 1 «Фінансовий»	$\sum e_i^{\Delta F(K)}$	$\sum e_i^{\Delta F(N)}$	$\sum e_i^{\Delta F(P)}$	$\sum e_i^{\Delta F(O)}$	$\sum e_i^{\Delta F(Y)}$
Сценарій 2 «Природний»	$\sum e_i^{\Delta N(K)}$	$\sum e_i^{\Delta N(N)}$	$\sum e_i^{\Delta N(P)}$	$\sum e_i^{\Delta N(O)}$	$\sum e_i^{\Delta N(Y)}$
Сценарій 3 «Фізичний»	$\sum e_i^{\Delta P(K)}$	$\sum e_i^{\Delta P(N)}$	$\sum e_i^{\Delta P(P)}$	$\sum e_i^{\Delta P(O)}$	$\sum e_i^{\Delta P(Y)}$
Сценарій 4 «Людський»	$\sum e_i^{\Delta H(K)}$	$\sum e_i^{\Delta H(N)}$	$\sum e_i^{\Delta H(P)}$	$\sum e_i^{\Delta H(O)}$	$\sum e_i^{\Delta H(Y)}$
Сценарій 5 «Інтегрований»	$\sum e_i^{\Delta I(K)}$	$\sum e_i^{\Delta I(N)}$	$\sum e_i^{\Delta I(P)}$	$\sum e_i^{\Delta I(O)}$	$\sum e_i^{\Delta I(Y)}$
Вірогідність, r_i	0,1	0,2	0,4	0,2	0,1

У подальших дослідженнях будуть розроблені заходи щодо регулювання та мотивування зрівноваженого розвитку рекреації в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кифяк В. Ф. Організація туризму. Чернівці: Книги-XXI, 2008. 344 с.
2. Стафійчук В. І. Рекреалогія. Київ: Альтерпрес, 2008. 264 с.

3. Черчик Л., Мостенець О. Механізм забезпечення конкурентоспроможності рекреаційної системи регіону. Луцьк: Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2016. 214 с.

4. Amore A., Hall C. From governance to meta-governance in tourism? Re-incorporating politics, interests and values in the analysis of tourism governance. *Tourism recreation research*. 2016. Vol. 41. Issue 2. P. 109–122. DOI: 10.1080/02508281.2016.1151162.

5. Santos T., Mendes R., Vasco A. Recreational activities in urban parks: spatial interactions among users. *Journal of outdoor*

recreation and tourism. 2016. Vol. 15. P. 1–9. DOI: 10.1016/j.jort.2016.06.001.

6. Schneider I., Wynveen C. Exploring outdoor recreation conflict's role in evolving constraints models. *Journal of outdoor recreation and tourism*. 2015. Vol. 9. P. 37–43. DOI: 10.1016/j.jort.2015.04.001.

7. Tourism towards 2030: global overview // UNWTO. URL: <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284414024>

8. Abraham B., Ledolter J. *Statistical methods for forecasting*. Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2005. 445 p.

9. Principles of forecasting: a handbook for researchers and practitioners/ed. by J. S. Armstrong. New York: Kluwer Academic Publishers, 2002. 849 p.

10. Рабочая книга по прогнозированию/отв. ред.: И. В. Бестужев-Лада. М.: Мысль, 1982. 430 с.

11. Державна служба статистики України: офіц. сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

REFERENCES

Amore, A., and Hall, C. "From governance to meta-governance in tourism? Re-incorporating politics, interests and values in the analysis of tourism governance" *Tourism recreation research* vol. 41, no. 2 (2016): 109-122.

Abraham, B., and Ledolter, J. *Statistical methods for forecasting* Hoboken: John Wiley & Sons, Inc., 2005.

Cherchyk, L., and Mostenets, O. *Mekhanizm zabezpechennia konkurentospromozhnosti rekreatsiinoi systemy rehionu* [The mechanism of ensuring competitiveness of the recreation system of region]. Lutsk: Skhidnoievropeyskyi natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky, 2016.

Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy: ofits. sait. <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Kyfiak, V. F. *Orhanizatsiia turyzmu* [Tourism]. Chernivtsi, 2008.

Principles of forecasting: a handbook for researchers and practitioners New York: Kluwer Academic Publishers, 2002.

Rabochaya kniga po prognozirovaniyu [Workbook on forecasting]. Moscow: Mysl, 1982.

Stafichuk, V. I. *Rekrealohiia* [Recreology]. Kyiv: Alterpres, 2008.

Schneider, I., and Wynveen, C. "Exploring outdoor recreation conflict's role in evolving constraints models" *Journal of outdoor recreation and tourism* vol. 9 (2015): 37-43.

Santos, T., Mendes, R., and Vasco, A. "Recreational activities in urban parks: spatial interactions among users" *Journal of outdoor recreation and tourism* vol. 15 (2016): 1-9.

"Tourism towards 2030: global overview" UNWTO. <http://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284414024>